

ALINTI KELİMELERDE SON TÜREME

Gülden SAĞOL YÜKSEKKAYA*

ÖZET

Bir kelimedede aslında bulunmayan bir sesin sonradan ortaya çıkmasına ses türemesi denir. Ses türemesinin üç çeşidi vardır: ön türeme, iç türeme, son türeme. Son türeme, kelimenin aslında bulunmayan bir ünlü veya ünsüzün kelime sonunda belirmesidir. Örneği fazla olmamakla birlikte son seste de hem ünlü hem de ünsüz türemesi görülür. Ancak türeyen sesler standart olarak bütün lehçe ve ağızlarda ortak değildir. Türeyen bazı sesler belli bir bölge içerisinde yoğunlaşırken, bazı bölgelerde görülmemekte veya sadece birkaç, hatta bir örnekle sınırlı kalabilmektedir. Bu çalışmada Türkçede alıntı kelimelerdeki son türeme örnekleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk dili, son türeme, alıntı kelimeler.

THE EPITHESES IN THE LOAN WORDS

ABSTRACT

Anaptyxis is a sound appearing that is not found in the original structure of the word. There are three types of anaptyxis: prothesis, epenthesis and epithesis. Epithesis is a vowel or consonant appearing at the end of a word which is not found in the original structure of it. Although, there isn't not so much example, both vowel and consonant reproduction is seen even in the last sound of the word; but the derivative sound isn't the same, standard in the whole dialects and accents. Nevertheless some derivative sounds have an intense in a specific region, they aren't seen in the other areas or has rare example. In this study, the epithesis in the loan words in Turkish will be emphasized.

Key Words: Turkish language, epithesis, loan words.

* Prof. Dr. Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü guldensagol@marmara.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Bir kelimedeki aslında bulunmayan bir sesin sonradan ortaya çıkmasına ses türemesi denir. Ses türemesinin üç çeşidi vardır: ön türeme, iç türeme, son türeme. Son türeme, kelimenin aslında bulunmayan bir ünlü veya ünsüzün kelime sonunda belirmesidir.

Ses türemesi açısından Türkçeye baktığımızda, kalıcı ses türemelerinin yanı sıra bazı ses türemelerinin yazı dili hâline gelememiş ağızlarda veya bölgeden bölgeye değişebilen ve bir kısmı yazı diline aktarılmayan geçici ses türemeleri biçiminde oldukları görülmektedir. Başka bir deyişle türeyen seslerin standart olarak bütün lehçe ve ağızlarda ortak olmadığı görülür. Türeyen bazı sesler belli bir bölge içerisinde yoğunlaşırken, bazı bölgelerde görülmemekte veya sadece birkaç, hatta bir örnekle sınırlı kalabilmektedir.

Türk dili, kendi ses düzenine uygun olmayan alıntı kelimelere, genellikle kendi kurallarını uygular. Dilin bir tür düzenlemesi olarak da değerlendirilebilecek bu “uyarlama” sonucunda meydana gelen çeşitli ses olaylarından biri de ünlü türemesidir. Genellikle kaynaklarda yazı dilimizde sadece ön ve iç seste ünlü türemesi görüldüğü belirtilmekle birlikte, aslında örneği fazla olmamakla birlikte son seste de hem ünlü hem de ünsüz türemesi görülür:¹ **servi / selvi** < Far. **serv**, **cemi** “çokluk” < Ar. **cem**, **defi** “tarafardan birinin kendisine açılan davada borçtan kurtulmak için başvurduğu her türlü yol” < Ar. **def**, **talih** < Ar. **tâli**, **kehrubâr** < **kehrubâr** < Far. **keh-rubâ**, **peydahlamak** < Far. **peydâ** gibi.² Aynı durum diğer lehçeler için de söz konusudur. Tabii ki bütün son ses türemelerinin uyarlama olduğu iddia edilemez.³

Ses türemesi genellikle bir sözcüğün söyleyişini kolaylaştırmak için ünlü ya da ünsüz türemesi olayı olmakla birlikte

¹ Zeynep Korkmaz ağızlarda çok az rastlanan sonda ünlü türemesinin yazı dilinde örneğinin bulunmadığını belirtiyor (Korkmaz 1992, 136),

² Bu örneklerin sayısı artırılabilir. Karamanlı ağzı: **tesel(l)âh** < **tesellâ** < **teselli**, **zinahkâr**, **zinahker** < **zinâkâr**, **barem** < **bari**, **eğirim** < **eğir**, **illem** < **ille**, **zirem** < **zira** gibi (Eckmann 1950a, 200).

³ Zaten son türeme sadece alıntı kelimelerde değil, Türkçe kelimelerde de görülebilir: **Kırgız Türkçesi**: **tize** < **tîz** “diz” (Başdaş 2008, 207); **Çuvaş.**: **puji** ‘boş, serbest’ < **boş** (Ceylan 1997, 205); **Kıpçak Türkçesi**: **boyı** < **boy** “boy” T, TZ, BM, böyi < böy BM “örümcek” (Anadolu: böyü, büyü) (Karamanlıoğlu 1994, 14); **Doğu Türkistan Hoten ağzı**: **Hot. başi** “beş” (Emet 2008, 213); **Edirne (Dağlı-Gacal-Pomak)**: **çıkarkana** < **çıkarkana** (Kalay 1998: 38); **Malatya**: **ne varı ki** < **ne var ki** (Gülseren 2000, 68); **Kıbrıs**: **giderkana** < **giderken**, **anidene** < **aniden** (Saracoğlu 2004, 34) gibi.

Tabii ki kelime sonunda sadece ünlü türemesi değil, ünsüz türemesi de görülebilir: **Kumuk Türkçesi**: **aşt et-** “yemek yapmak”; **Gagavuz Türkçesi**: **zerâm** (B.T.) < Far. **zirâ**, **peşint** < **peşin** (Özkan 1996, 92); **Kıbrıs**: **ikindin** < **ikindi** (Saracoğlu 2004, 53-54) gibi.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Türkçede ünlü türemesi örnekleri, ünsüz türemesi örneklerinden daha çoktur. Alıntı kelimeler açısından bakıldığında aslında genellikle ön ve iç seste görülen ünlü türemesi, bazı lehçelerde ve ağızlarda son seste de tespit edilir. Bu çalışmada Türkçede alıntı kelimelerin son sesinde görülen ünlü türemesi örnekleri üzerinde durulacaktır.⁴

1. Çift ünsüzle biten tek heceli alıntı kelimelerin sonundaki bu çift ünsüz çoğunlukla ünsüzlerin arasına sokulan bir ünlüyle çözülür (**rızık** > **rızık**, **fıkr** > **fikir**, **vasf** > **vasıf** vd.), ama Türkçede birtakım lehçe ve ağızlarda söz konusu çift ünsüz son ünsüzün ardına eklenen bir ünlüyle de çözülebilmekte ve ikili biçimler bir arada kullanılabilir.⁵

1.1. Çift ünsüzle biten tek heceli alıntı kelimelerde son ünsüzün ardında ünlü türemesi: **servi** / **selvi** < Far. **serv** gibi. Bu durumun bazı ağız ve lehçelerde örnekleri mevcuttur.

Karamanlı ağız: bahtu 275: 8 < Far. **baht**; **butarza** 6: 5 < **bu** + Ar. **tarz** “bu tarz, bu biçim” (Kahya 2008b, 381), **Rize ağız: vehiyi** < **vahy** (Günay 2003, 74).

Kırgız Türkçesi: apısı < Ar. **nefs** “nefis”, **ışkı** < Ar. ‘**ışk** “aşk” (Kasapoğlu Çengel 2005, 83), **napsi** < Ar. **nefs** “nefis” (Karasayev 1986, 209), **kutpa** < Ar. **kutb** “kutup; kutup yıldızı”, **ubaktı** < Ar. **vakt** “vakit” (Başdaş 2008, 206-207); **kürzü** < Fars. **gürz**, **karcı** < Fars. **harc** “masraf” (Gülensoy 2004, 43), **apu** < Ar. ‘**afv** “merhamet” **apu et-** “affetmek” (Yudahin 1985, 62), **akti**, **aktı kıl-** < **akt** “hareketsiz” (Yudahin 1985, 39), **faktı** < **fakt** “delil”.

Başkurt Türkçesi: gäfü “af” (Uraksin 1996, 154).

Karakalpak Türkçesi: napsi “nefis” (Baskakov 1958, 479).

Türkmen Türkçesi: servi < Far. **serv** (Sarıyev 1998, 79).

⁴ Bu çalışma 15-16 Mayıs 2009’da Nevşehir’de Türk Dil Kurumu ve Nevşehir Üniversitesi tarafından düzenlenen “Karamanlı Türkçesi ve Grek Harfli Türkçe Metinler Sempozyumu”nda tarafımdan sunulan bildiriden yola çıkılarak hazırlanmıştır.

⁵ Çift ünsüzle biten birden fazla heceli alıntı kelimelerde çift ünsüzün sonunda ünlü türemesi örneğine rastlamadık, ama Tatar Türkçesinde muhtemelen Türkçe olan **köşk** kelimesinin **kioskı** biçimi bulunmaktadır: Türk. **köşk** > **kiosk** > Tatar Türkçesi **kioskı** “kulübe, dükkan” (Öner 1998, 30).

proyektile-, **proyektilik** < Rus. **proyekt** “proje”, **avansıla-** < Fr. **avance** “avans”, **dialektini** < **dialektni** gibi örnekler ise -bazı kaynaklarda son ses türemesi örneği olarak değerlendirilmekle birlikte- son ses türemesi olarak değil orta hece türemesi örnekleri olarak değerlendirmek gerekir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Kırım Tatar Türkçesi: **sel'bi** < Far. **serv** (Asanov vd. 1988, 180).

Tatar Türkçesi: **Minski** < **Minsk**, **blankı** > **blank** “form kâğıdı” (Öner 1998, 30).⁶

Sibirya Tatar Türkçesi: **ustolba** < Rus. **stolb** “direk, sütun” (Alkaya 2008, 144).

Kumuk Türkçesi: **ilmu** “ilim” < Ar. ‘**ilm**, **iznu** “izin” < Ar. **izn**, **zulmu** “zulüm” < Ar. **zulm**, **aslu** “kök, esas, asıl; asıl, nesil; boy”, **asru** “asır, yüzyıl”, **hukmu**, **naslu** “nesil, kuşak”, **nazmu** “şiir, nazım”, **nazru** “adak, nezir; ant, ahit; yemin töreni”; **pahmu** “kabiliyet, yetenek; istidat”; **qahru** “hiddet, öfke, gazap, kızgınlık; sertlik, şiddet”, **qutbu** “kutup”; **rahmu** “merhamet, acıma”, **şi'ru** “şiir; manzum”; **üzrü** ~ **üzürü** “muhtaç; mazeret, makbul sebep”, **zardu** “marka, damga; darp, darp etme; nakış, desen, motif; tasvir”, **zulmu** “zulüm”, **zahru** < Far. **zehr**, **rızqı** (Pekacar 2006, 55-57); **pikru** “fikir, düşünce” < Ar. **fikr** (Pekacar 2006, 66); **zikru** “zikir” (Uyanık 2002, 238); **sihru** “sihir”, **kasbu** “meslek” < **kesb** (Merhan 2008, 24).

1.1.1. Karamanlı ağzında çift ünsüzle biten tek heceli Arapça kelimelerin çoğu, yardımcı fiille beraber kullanıldıklarında son ünsüzlerinin ardında ünlü türemesi görülür. Söz konusu ağızda bunun pek çok örneği vardır: **defni et-** AO 41: 14 “defnetmek”, **defni ol(un)-** AO 103: 3 “defnolunmak”; **emri eyle-, et-** La 75: 5, AO 234: 26, İsp 183: 4 “emreylemek, emretmek”; **gamzı et-** AO 42: 4 “gamzetmek”; **kathı et-** AO 51: 12 “katletmek”; **kavlı et-** AO 212: 24 “kavilleşmek” < kavlet-; **naklı eyle-** AO 254: 21 “nakletmek”; **şükürü et-** Syn 407: 34 “şükretmek”; **terki et-** AO 46: 7 “terk etmek”; **zaptı olun-** AO 35: 13 “zaptolunmak”; **zikri et-** İsp 182: 18 “zikretmek” (Eckmann 1950a, 179-180); **fehmi et-** (106: 5), **fehmi it-** (106: 7) (Kahya 2008a, 493); **arzı et-** 215: 18, **ahdı et-** 275: 11 (Kahya 2008b, 381).

2. Son sesinde ikiz ünsüz bulanan tek heceli alıntı kelimelerde sonda ünlü türemesi. Yazı dilimizde veya Türkiye Türkçesi ağızlarında bu kapsamda değerlendirilebilecek **hacı** < Ar. **hâcc** “hac farızasını yerine getiren, hacca giden kimse”; **ammı/emmi/emi** < Ar. ‘**amm** “amca” gibi biçimler bulunmaktadır.

Karamanlı ağzı: **zammı et-** AO 38: 29 “zammetmek”; **zannı et-** Syn 383: 1 “zannetmek” (Eckmann 1950a, 179-180).

⁶ Tatar Türkçesinde şu örnek de yer alıyor: **uçastok** > **uçaskı** “alan, tarla” (Öner 1998, 30).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Kırgız Türkçesi: *acı* < Ar. *hacc* “hac”, *akı* < Ar. *hakk* “hak” (Kasapoğlu Çengel 2005, 83).

Kazak Türkçesi: *akı* “hak” (Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı 1984, 11).

3. Bazı seslerle biten birtakım alıntı kelimelerin sonunda ünlü türemesi. Muhtemelen örnekler arttırıldıkça başka ünsüzlerle biten alıntı kelimelerin sonunda da ünlü türemesine tesadüf edilecektir, yani son türemenin bu ünsüzlerle biten kelimelere özgü olduğunu ileri sürmek yanlış olur. Ancak *r* ile biten alıntı kelimelerin sonunda ünlü türemesi örneğinin daha fazla olduğu söylenebilir.

Türkiye Türkçesi ağızları: *hemi* < Far. *hem* Karamanlı, Adana, Osmaniye, Kırşehir, Kahramanmaraş, Kars ağızları (Kahya 2008b, 381; Yıldırım 2006, 96; Günşen 2000, 51; Kılıç 2008, 35; Ercilasun 1983, 98); *hamı* < Far. *hem* Keban, Baskil, Ağın ağızları (Buran 1997, 47); *gıdıra* < *kadar*, *kadāna* < *kadar*, *severe* < *sefer* Edirne ili ağızları (Dağlı, Gacal ve Pomak ağızlarında) (Kalay 1998, 38); *kadara* < *kadar* Kırklareli, Trabzon ve yöresi, Urfa Merkez ağızları (Şanlı 1994, 119, Demir 2006, 213, Özçelik 1997, 37); *gadara* < *kadar* Ordu ili ve yöresi, Adana ve Osmaniye ağızları (Demir 2001, 78,⁷ Yıldırım 2006, 96); *megere* < *meğer* Erzurum ağzı (Gemalmaz 1995, 147); *egere* < *eğer* Rize, Erzurum ağızları (Günay 2003, 74, Gemalmaz 1995, 147); *zatana* Urfa Merkez ağzı (Özçelik 1997, 37); *edrese* < Fr. *adresse* “adres” Erzurum ağzı (Gemalmaz 1995, 147); *adresa* “adres” < Fr. *adresse* Kırşehir ağzı (Günşen 2000, 51); *dokuru* ~ *doptiri* < Fr. *docteur* Balkanlar merkez bölge (Gülensoy 1993, 31).

Türkmen Türkçesi: *kepderi* < Far. *kebûter* “güvercin” (Sarıyev 1998, 79).

Kırgız Türkçesi: *sıpıra* < Ar. *sefer* “defa, kere” (Başdaş 2008, 206), *ıstajı* < Fr. *stage* “staj” (Kasapoğlu Çengel 2005, 83), *bara* < Far. *per* “kanat”, *dene* < Far. *ten* “ten” (Başdaş 2008, 206-207) gibi.⁸

⁷ Necati Demir bir kelimedede gördüğü bu türemeyi konuşanın dikkatsizliğine bağlamaktadır (Demir 2001, 78), ama aynı türemenin başka ağız ve lehçelerde de görüldüğünü unutmamak gerekir.

⁸ Çeşitli kaynaklarda son türeme örnekleri arasında gösterilen birtakım alıntı kelimelerin aslında alıntılanan dillerdeki orijinal biçimleri ünlü ile bitmektedir. *mendil* kelimesi buna örnektir, kelime aslında Yunanca kaynaklıdır ve orijinal biçimi *manteli*'dir. Bu durumda kelimenin mesela Kırgız Türkçesindeki *mandili* biçimi son türeme örneği olarak kabul edilemez.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Karakalpak Türkçesi: **dene** < Far. **ten** “ten” (Baskakov 1958, 170).

4. Uzun ünlü içeren alıntı kelimelerde son türeme. Bu durum asıl olarak telaffuz edilmesi bizim açımızdan zor olduğu için uzun ünlü içeren tek heceli kelimelerde görülür. Türkiye Türkçesinde yazı dilinde de kullanılan **hacı** < Ar. **hâcc** “hac farızasını yerine getiren, hacca giden kimse” kelimesi bu durum için de örnek olabilir.

Kırgız Türkçesi: **bacı** < Far. **pāç** “vergi”, **ali** < Ar. **hāl** “hâl” (Başdaş 2008, 207), **ilaacı** ~ **ilaacı** < Ar. **‘ilāc** “ilaç” (Karasayev 1986, 123), **taacı** < Far. **tāc** “taç” (Karasayev 1986, 251).

Doğu Türkistan Hoten ağzı: Hot. **butu** < bu:t “but” (Emet 2008, 213).

Sibirya Tatar Türkçesi: **tiyü**⁹ < Far. **dīv** “dev” (Alkaya 2008, 145).

Bunların dışında son türeme örneği gibi görülebilecek birtakım örnekler vardır, ama aslında bunlarda kelimeye dâhil edilen son ses, kalıplaşmış hâldeki teklik üçüncü şahıs iyelik ekidir. Bu sebeple “bir önceki, dün değil daha önceki, evvelki”, “eskiden” anlamlarında kullanılan **evveli** ~ **eveli**, **hasılı**, ve **hasılı** kadar olmasa bile yazı dilinde de yaygın olarak kullanılan **velhasılı** ~ **velasılı** ve **sâ’ir**’in iyelik ekli biçimi olan “başka, öteki, diğer” anlamındaki **sayırı** ~ **sayıru** vb. biçimler bu çalışmaya dâhil edilmedi. Ayrıca çeşitli kaynaklarda son türeme örnekleri arasında yer alan **küllî** ve “mesela, söz gelişi” anlamıyla kullanılan **temsili** gibi kelimeler de sonlarında türeme olarak görülen ses, aslında nispet eki **-î** olduğu için bu çalışmanın dışında tutuldular.

Bazı kaynaklarda son ses türemesi olarak değerlendirilmekle birlikte ekleme sırasında ortaya çıkan ünlüleri son ses türemesi olarak değil orta hece türemesi olarak değerlendirmek gerekir: **Kırgız Türkçesi:** **proyektile-**, **proyektilik** < Rus. **proyekt** “proje” (Yudahin 1985, 113), **avansıla-** < Fr. **avance** “avans” (Yudahin 1985, 19), **tankıga** < **tankga** “tanka”, **fonduga** < **fondgo** “fona”; **dialektini** < **dialektni** “ağzı” (Öner 1998, 30);¹⁰ **Kumuk Türkçesi:** **ahlüler** “aileler” (Uyanık 2002, 238) gibi. Ama şu da bir gerçek ki ekleme sırasında türeyen ünlüler, örnekseme yoluyla yalın hâlde de

⁹ Muhakkak ki Far. **dīv** kelimesinin Sibirya Tatar Türkçesinde **tiyü** biçimine dönüşmesinin uzun ünlünün etkisinin dışında başka sebepleri de vardır.

¹⁰ Bu tür örnekler kaynaklarda son türeme örnekleri arasında verilmiştir, bk. Gülensoy 2004, 43.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

görülebilir: Karamanlı ağzı: **köyü** “köy” < **kyler** “köyler”, **kyde** “köyde” gibi.

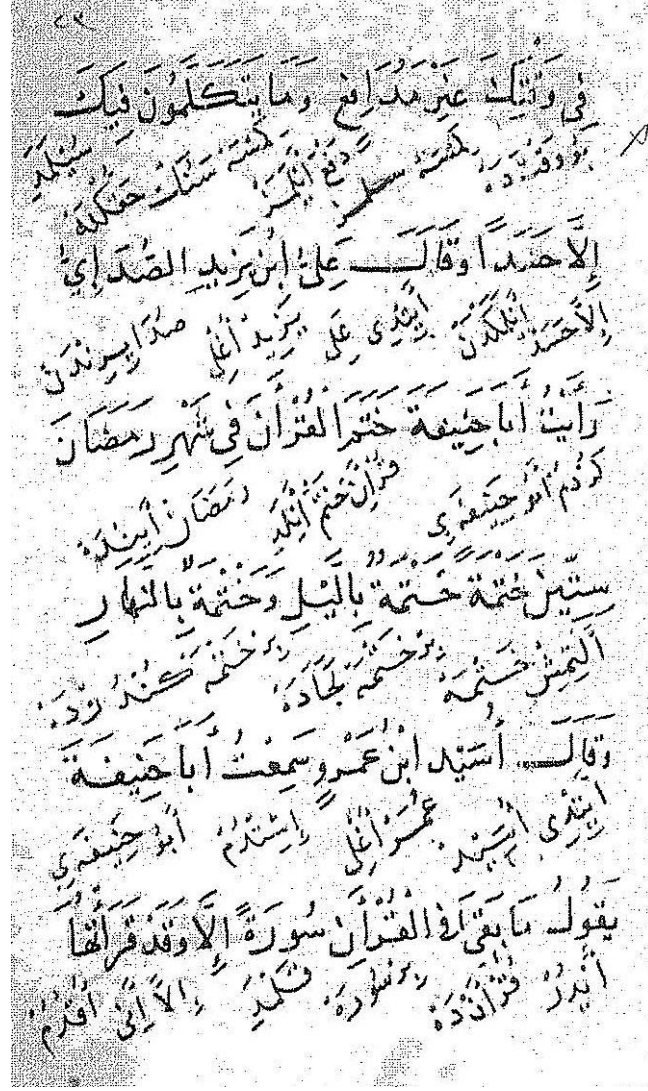
Muhakkak ki alıntı kelimelerdeki son türeme örnekleri daha önceki dönemlerde de görülüyordu, fakat Arap harfli metinlerde son türemeyi ayırt etmek o kadar da kolay değildir. Bu metinlerde son ses türemesi olarak kabul edilebilecek örnekler, metin neŐirlerinde çoğunlukla yazılıp da okunmayan sesler olarak kabul edilmiŐlerdir.¹¹ Ama aslında en azından Kıpçak grubu metin neŐirlerinde bu hususta daha dikkatli olmakta fayda vardır. AŐaĐıda İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 1360 numarada kayıtlı olan Kıpçak sahasına ait **Kitbu fi’l-Fıkh** adıyla bilinen eser¹², alıntı kelimelerdeki son ses türemesinin daha önceki dönemlerde de mevcut olduğunu gösteriyor. Tabii bu örnekler sadece bu metne has olamaz, ama başka metinlerden de örnek verilebilmesi, metin neŐri yapılıırken eserlerdeki bütün özelliklerin gizlenmeden kaydedilmesiyle mümkün olabilir.

¹¹ Osman F. Sertkaya’nın “Grek Harfleriyle YazılmıŐ Anadolu Karamanlı AĞzı Metinleri zerine” yazısında “Osmanlıca Okumak Bilenlere İhtar” baŐlıĐı altında Grek harflerinin Arap alfabesinde hangi harfe tekabül ettiğini gösteren listede yazılıp da okunmayan harflerden bahsediliyor ve “defi” yazılıp “def” okunduğu, “vazi” yazılıp “vaz” okunduğu belirtiliyor (Sertkaya 2004, 4).

¹² Eser ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Kuanışbayev 2006.

Turkish Studies

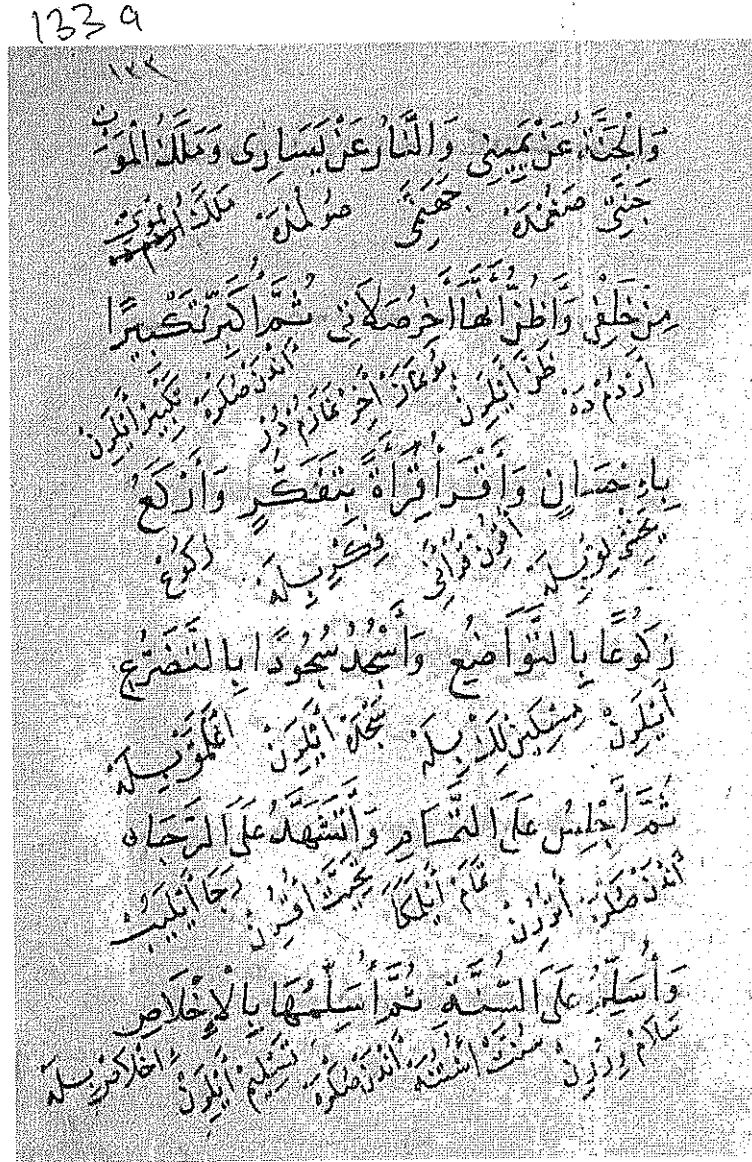
*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

23a/1 (bu vaktada ... def'e eylemez ...)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010

133a/2, 3 (... zanna eylerin ...) (... fikri bile ...)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/1 Winter 2010

Alıntı kelimelerin sonunda yer alan ünlülerin türeme olmayıp Arapça konuşma dilinin tesiriyle girdiği görüşü de mevcuttur. Johannes Benzing Kumuk Türkçesindeki Arapça kökenli kelimelerdeki son türemenin Arapçadaki yalın hâldeki biçimlerinin etkisiyle ortaya çıktığını ileri sürmüştür (Benzing 1959). Bu görüş doğrultusunda B. Scherner, bugünkü Kumuk Türkçesinde aynı alıntı kelimenin sesçe ve anlamca birbirlerinden farklı olan çiftlerine tesadüf edilmesinden hareketle bu dillerden Kumuk Türkçesine kelime geçişinin iki ayrı dönemde gerçekleştiğini belirterek Arapça veya Farsçadaki denklere göre anlamca ve sesçe daha fazla değişiklik görülen kelimelerin eski dönemde, diğerlerinin ise yeni dönemde geçtiğini ileri sürer (Scherner 1973). Çetin Pekacar ise B. Scherner'den farklı olarak Arapça alıntı kelimelerin Kumuk Türkçesine Farsçanın aracılığının henüz söz konusu olmadığı çok daha eski dönemlerde girmeye başladığı fikrindedir (Pekacar 2006). Ancak bu çalışmada görüldüğü üzere son türeme örnekleri Arapçadan alıntılanan kelimelere mahsus değildir. Üstelik son türeme sadece alıntı kelimelere has olmayıp Türkçe kelimelerde de son türemeye rastlanabilir: Kumuk Türkçesi **aşt et-** “yemek yapmak”, Kırgız Türkçesi **tize** < **tız** “diz”, **kence** < **kenç**, Çuvaş. **puji** ‘boş, serbest’ < **boş**, Karakalpak Türkçesi **dize** “diz” Doğu Türkistan Hoten ağzı **bäşi** “beş”, Türkiye Türkçesi **çıkarkana** < **çıkark iken**, **ne varı kı** < **ne var ki**, **giderkana**, **anidene**, **ikindin** < **ikindi** gibi. Türkçe biçimleri bir yana bırakırsak sayıca Arapçadan alınan kelimelerden daha az olmakla birlikte başka dillerden alınan kelimelerin de son seslerinde türeme görülebiliyor: **eğere** < Far. **eğer**, **meğere** < **meğer**, **zerâm** < Far. **zirâ**, **zahru** < Far. **zehr**, **peşint** < Far. **peşin**, **dokтуру** < Fr. **docteur**, **ıstajı** < Fr. **stage** “staj”, **ustolba** < Rus. **stolb** gibi. Tabii bu örneklerin sayısı arttırılabilir ve bu örneklerin sayısı arttırıldıkça Arapça asıllı kelimelere örnekseme olabilecekleri iddiasında bulunmak da zorlaşır.

Bu çalışma ağızlar ve lehçeler üzerinde yapılan incelemelerdeki türeme bahisleri taranarak oluşturulmuştur.¹³ Taranan eserlerin bir kısmında son türemenin genellikle çok az örneği bulunduğu için göz ardı edildikleri tespit edilmiştir. Netice olarak Türkçede son ses türemesinin örnekleri burada verilenlerle sınırlı olamaz. Geniş bir metin taraması yapıldığı takdirde, alıntı kelimelerdeki son ses türemesinin muhtemelen sadece bu örneklerle ve bu lehçelerle/bu ağızlarla sınırlı kalmadığı görülecektir. Üstelik

¹³ Çalışmanın bibliyografya kısmında içinde türeme örneği bulunsun bulunmasın taranan bütün eserler sıralanmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

daha çok örnek tespit edildiği takdirde son ses türemesiyle ilgili kesin yargılara varmak da mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- AKAR, Ali (2004). **Muğla Ağzları**, Muğla: Muğla Üniversitesi yayınları.
- ALKAYA, Ercan (2008). **Sibirya Tatar Türkçesi**, Ankara: Turkish Studies.
- ASANOV, Ş. A., GARKAVETS A. N., USEİNOV S. M. (1988). “Kımtatar Tili Fonetikası, Morfologiya ve İmlasının Kısa Tasviri”, **Kımtatarca Rusça Lugat (Kımskotatarsko-Russkiy Slovar**, Kiev.
- BANGUOĞLU, Tahsin (1974). **Türkçenin Grameri**, İstanbul: Baha Matbaası.
- BASKAKOV, N. A. (1975). **Grammatika Hakasskogo Yazıka**, Moskova.
- BASKAKOV, N. A. (1973). **Grammatika Nogayskogo Yazıka, Fonetika i Morfologiya**, Çerkessk.
- BASKAKOV N. A. (1958). **Karakalpaksko-Russkiy Slovar’-Karakalpakşa-Ruşsa Sözlük**, Moskova.
- BASKAKOV, N. A. (1952). **Karakalpakskiy Yazık II, Fonetika i Morfologiya**, Moskova.
- BAŞDAŞ, Cahit (2008). “Kırgız Türkçesinde Ünlü Türemesi.” **Turkish Studies**, 3/7 Fall, s. 1-8.
- BAYATLI, Hidayet Kemal (1996). **Irak Türkmen Türkçesi**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- BEKTAYEV, Kaldıbay (1999). **Ülken Kazakşa-Orıssa Sözdik-Bol’şoy Kazahsko-Russkiy, Russko-Kazahskiy Slovar’**, Almatı: Altın Kazına.
- BENZİNG, Johannes (1959). “Das Kumükische.” **Philologiae Turcicae Fundamenta**, I, 391-406.
- BOSNALLI, Sonel (2007). **İran Azerbaycan Türkçesi, Toplumdilbilimsel Bir İnceleme**, İstanbul: Kebikeç yayınları.
- BURAN, Ahmet (1997). **Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağzları**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

-
- CAFEROĞLU, Ahmet (1964). “Anadolu ve Rumeli Ağızları Ünlü Değişmeleri”, **TDAY Belleten** 1964, 1-33.
- CEYLAN, Emine (1997). **Çuvaşça Çok Zamanlı Ses Bilgisi**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- COŞKUN, Volkan (2000). **Özbek Türkçesi Grameri**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- CUMAKUNOVA, Gülzura (2008). “Kırgız Türkçesinde Arapçadan Alıntı Kelimeler”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 9, Güz, s. 101-118.
- DEMİR, Necati (2001). **Ordu İli ve Yöresi Ağızları: İnceleme-Metinler-Sözlük**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- DEMİR, Necati (2006). **Trabzon ve Yöresi Ağızları, I-III**, Ankara: Gazi Kitabevi.
- DIRENKOVA, N. P. (1940). **Grammatika Oyrotskogo Yazıka**, Moskova.
- DMİTRİYEV, N. K. (1948). **Grammatika Başkirkogo Yazıka**, Leningrad.
- ECKMANN, János (1950a). “Anadolu Karamanlı Ağızlarına Ait Araştırmalar, I: Phonetica.” **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, VIII, 165-200.
- ECKMANN, János (1950b). “Yunan Harfli Karamanlı İmlası Hakkında”, **Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar**, ed. H. Eren ve T. Halasi-Kun, 27-31.
- EMET, Erkin (2008). **Doğu Türkistan Uygur Ağızları**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (1983). **Kars İli Ağızları: Ses Bilgisi**, Ankara: Gazi Üniversitesi yayınları.
- ERGİN, Muharrem (1980). **Türk Dil Bilgisi**, 5. baskı, İstanbul.
- GEMALMAZ, Efrasiyap (1995). **Erzurum İli Ağızları, I**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- GÖKDAĞ, Bilgehan A. (2006). **Salmas Ağzı: Güney Azerbaycan Türkçesi Üzerine Bir İnceleme**, Çorum: KaraM.
- GÜLENSOY, Tuncer (1988). **Kütahya ve Yöresi Ağızları**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

- GÜLENSOY, Tuncer (1993). **Rumeli Ağzlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme: İnceleme-Bibliyografya-Metinler**, Kayseri: Erciyes Üniversitesi yayınları.
- GÜLENSOY, Tuncer (2004). **Kırgız Türkçesi Grameri, I: Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi**, Bişkek-Kayseri: Erciyes Üniversitesi yayınları.
- GÜLSEREN, Cemil (2000). **Malatya İli Ağzları: İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları, 68.
- GÜNAY, Turgut (2003). **Rize İli Ağzları: İnceleme-Metinler-Sözlük**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- HÜR MÜZLÜ, Habib (2003). **Kerkük Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul: İzzettin Kerkük Kültür ve Araştırma Vakfı yayınları.
- KAHYA, Hayrullah (2008a). “Karamanlıca Bir Esere Göre Karamanlıcada Arapça ve Farsça Kelimeler”, **Turkish Studies**, Volume 3/3, Spring 2008, 480-501.
- KAHYA, Hayrullah (2008b). “Karamanlıca Bir Kitap *Yeñi Hazne* ve Dil Özellikleri (İmlâ Özellikleri ve Ses Bilgisi)”, **Turkish Studies**, Volume 3/6, Fall 2008, 367-408.
- KALAY, Emin (1998). **Edirne İli Ağzları: İnceleme-Metin**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- KARA, Mehmet (2005). **Türkmen Türkçesi Grameri**, Ankara: Gazi Kitabevi.
- KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi (1994). **Kıpçak Türkçesi Grameri**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- KARASAYEV, H. K. (1986). **Özdöştürülgön Sözdör-Sözdük**, Frunze: Kırgız Sovyet Ensiklopediyasının başkî redaksiyası.
- KASAPOĞLU, ÇENGEL Hülya (2005). **Kırgız Türkçesi Grameri: Ses ve Şekil Bilgisi**, Ankara: Akçağ yayınları.
- KILIÇ, Mine (2008). **Kahramanmaraş Merkez Ağzı**, Kahramanmaraş: Ukde Kitaplığı.
- KILIÇARSLAN, Mustafa (2005). **GreK Harfli Türkçe Moykemmell Yerusalem Tarihi (1.-211. Sayfalar Arası) Adlı Eserdeki Arapça-Farsça Kelimeler**, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

-
- KİRİŞÇİOĞLU, M. Fatih (1999). **Saha (Yakut) Türkçesi Grameri**, İlaveli ikinci baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (1992). **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (1994a). **Güney-Batı Anadolu Ağızları: Ses Bilgisi (Fonetik)**. Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (1994b). **Nevşehir ve Yöresi Ağızları**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- KUANIŞBAYEV, Ercan (2006). **Kitab Fi'l-Fıkh (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)**, M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora tezi, İstanbul.
- MERHAN, Aziz (2008). **Dört Kumuk Masalı Üzerine Gramer İncelemesi**, Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- MIRZABEKOV, Saparhan (1997). **Kazırgı Kazak Tili Fonetikası**, Almatı.
- MUSAYEV, K. M. (1964). **Grammatika Karaimskogo Yazıka, Fonetika i Morfologiya**, Moskova.
- OLCAY, Selâhattin (1966). **Erzurum Ağızı: İnceleme-Derleme-Sözlük**, Ankara: Atatürk Üniversitesi yayınları.
- ÖLMEZ, Mehmet (2007). **Tuwinischer Wortschatz mit alttürkischen und mongolischen Parallelen = Tuvacanın Sözvarlığı Eski Türkçe ve Moğolca Denkleriyle**, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- ÖNER, Mustafa (1998). **Bugünkü Kıpçak Türkçesi**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- ÖZÇELİK, Sadettin (1997). **Urfa Merkez Ağızı: İnceleme-Metinler-Sözlük**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- ÖZKAN, Nevzat (1996). **Gagavuz Türkçesi Grameri: Giriş-Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi-Cümle-Sözlük-Metin Örnekleri**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- ÖZTÜRK, Rıdvan (1994). **Yeni Uygur Türkçesi Grameri**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- PEKACAR, Çetin (2006). "Kumuk Türkçesine Arapça ve Farsçadan Geçen Kelimelerdeki Ses Olayları", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Yaz, s. 53-71.
- SARACOĞLU, Erdoğan (2004). **Kıbrıs Ağızı**, 3. baskı, Lefkoşa.
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

- SARIYEV, Bedri ve Nurcan Güder (1998). **Türkmencenin Grameri: I Fonetika: Ses Bilgisi**, Ankara: Türk Dünyası Gençleri'nin Mahtumkulu Yayın Birliği.
- SCHERNER, B. (1973). "Arabische und neupersische Lehnwörter im Kumkischen", **Central Asiatic Journal**, XVII, 243-252.
- SERTKAYA, Osman F. (2004). "Grek Harfleriyle Yazılmış Anadolu Karamanlı AĞzı Metinleri zerine", **Journal of Turkish Studies/Türklük Bilgisi Araştırmaları, Kaf Dağının tesine Varmak, Günay Kut Armağanı IV**, 28/II, 1-21.
- şANLI, Cevdet (1994). "Kırklareli AĞzlarında Ses Olayları", **TDAY Belleten**, 117-122.
- TANNAGAşEVA, Nadejda N. Kurpeşko ve AKALIN şükrü Halk (1995). **şor Sözlüğü**, Adana: Türkoloji Araştırmaları.
- TAVKUL, Ufuk (2000). **Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- TENİşEV, E. R. ve TODAYEVA B. H. (1966). **Yazık Jyoltıh Uygurov**, Moskva.
- TEKİN, Talt (1995). **Türk Dillerinde Birincil Uzun nller**, Ankara: Simurg.
- TOPARLI, Recep (1986). **Kıpçak Türkçesi**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi yayınları.
- TURAN Zikri (2006). **Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü AĞzı**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı (1984). **Kazak Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul.
- URAKSİN, Z. G. (1996). **Başkirsko-Russkiy Slovar'-Başkortsarussa Hzlk**. Moskova.
- YILDIRIM, Faruk (2006). **Adana ve Osmaniye İlleri AĞzları, 1: Giriş-İnceleme**, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları, 96.
- YUDAHİN, K. K. (1985). **Kirgizsko-russkiy slovar'**, 1-2, Moskva: İzdatel'stvo "Sovjetskaya Entsiklopediya".
- YÜKSEL, Zühal (1989). **Polatlı Kırım Türkçesi AĞzı**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yayınları.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*